

DZIKI (290) *ai*

sg m N dziki (71). ◇ *G* dzikiégo (18); -égo (2), -(e)go (16). ◇ *D* dziki(e)mu (9). ◇ *A* dzikiégo (9), dziki (4); -égo (1), -(e)go (8). ◇ *I* dzikim (6), dziki(e)m (1) *FalZioł*. ◇ *L* dziki(e)m (1). ◇ *V* dziki (1). *f N* dzikå (27); -å (14), -(a) (13). ◇ *G* dziki(e)j (4). ◇ *D* dziki(e)j (3). ◇ *A* dzikå (11). ◇ *I* dzikå (4). ◇ *L* dziki(e)j (6), dziki (1) *LibMal*. ◇ *n N* dzikié (17); -é (1), -(e) (16). ◇ *G* dziki(e)go (5). ◇ *A* dziki(e) (2). ◇ *L* dzikim (1). ◇ *pl N m pers* dzicy (13). *m an* dzicy (8). *subst* dziki(e) (20). ◇ *G* dzikich (13). ◇ *D* dzikim (6) *RejPos* (4), *RejZwierc*, *SkarKazSej*, dziki(e)m (2) *FalZioł*, *RejPs*. ◇ *A m pers* dziki(e) (2). *subst* dzikié (13); -é (2), -(e) (11). ◇ *I m* dziki(e)mi (3) *RejAp*, *RejZwierc*, *KochDryas*, dzikimi (1) *CzechRozm*, *f* dziki(e)mi (1) *KlonŻal*, dzikimi (1) *CzechEp*, *n* dziki(e)mi (1). ◇ *L* dzikich (5).

Sł stp, *Cn* notuje, *Linde XVI – XVIII w.*

1. Pozostający w stanie natury, w stanie pierwotnym (259) :

a. *Żyjący na swobodzie w polu lub lesie, nie oswojony, nie hodowany; srogi, okrutny; płochliwy; bezpieczny, chodzący samopas; feras Murm, Mymer¹, BartBydż, Mącz, Calep, Cn; indomitus, semifer(us) Mącz, Calep, Cn; ferinus Mącz, Calep; agrestis, bestialis, silvestris, turbidus Mącz; effrenatus, effrenus, horribilis, immansuetus Calep (196) : Ferinus, Dżiki/ Bydłęcy/ by beftia a nieme zwierzę. Mącz 120d; Bestialis, Zwirzęcy/ Dżiki. Mącz 24c, 94a, 120d, 469b; SienLek 7v; Ferinus – Zwirzęcy, dzikiy. Calep 413a; Horribilis – Srogy, ftrafzliwy, dziki. Calep 488b, 352a [2 r.], 413a, 492b, [507]b, 528a.*

W porównaniach (17): (marg) Słåba vrodå bez cnoty (-) Bo gdy tey nie doftånie iuż fie každy kręci/ Stoiåc iåko dziki wieprz pråwie bez påmięci. RejWiz 4; Obchodzi fie z nim ten fwiåt iåko z dzikim kotem. RejWiz 12v; Iåko iny dziki wieprz tåk leży [pijak] w bårłogu RejWiz 30v; (marg) Bifkupi. (-) Så też drudzy w kołpacech iåko Tåtårowie/ Z dwiemå rogi na głowie/ by dzicy kozłowie. RejWiz 161, 60v, 66v; Nåfkaczełz fie pånienko iåko dżikie cielę. BielSat D2 [idem BielRozm 26]; Leop 1.Par 12/8; BibRadz 2.Reg 17/8, 4.Esdr 15/30, Eccli 27/20; hårdzie ftåpamy/ A nå kłztåłt dżikich Zubrow bez miåry buiamy. Prot B2v; RejPos 284; RejZwierc 144v; Bo oni załzli do Afzurå (iåko) łoś dziki [ut onager solitarius] Efraim ponåymował (tobie) miłośniki. BudBib Os 8/9; BielRozm 26; Lecz iż drugdy gniew vprzedza, rozum/ nim fię człowiek obaczy y do Ńiebie przydżie/ z prędkå nå nas iåko dżiki niedżwiedz wpådnie SkarKaz 314a.

W wyzwiskach i obelgach (13): [wołali iżeście] lud fłalony/ bękarci/ wilcy/ niedzwiedzie/ liłki/ lwi drapieżni/ y rytżący łmokowie/ pśi niemi/ pfi nienåfyceni/ wieprzowie dzicy/ wołowie y bykowie tłuści KrowObr C2v, 242; A gdy ielżcze podkowy oney dzikiey łzkåpie [złemu przyrodzeniu] Ołåbieiå/ iuż tåki y nå pialku pådnie/ Bowiem mu fie zåtoczyć przydzye bårzo łnådnie. RejWiz 4; Cålå noc fie łeb wierci oney dzikiey łwini [bogaczowi]/ Gdyż tåk kåbat miåł goŃcie co fie dzyeie łkrzyni. RejWiz 12; RejAp [13]v; RejZwierc 131v; CzechRozm 114; Abowiem cżego Chriłtus zakazał/ nåkoniec y fłowå iåkies⁸⁰ przykrego bliżniemu mowić åbo go iåko nieprzyłtoynie nåzywåć: tho on nie tylko bełtyiå/ dżikå łwiniå y gorzey nåzywa CzechEp 53; A zaż ten/ co fię o błådżåcego bråtå łtåra/ onego piekielnå hydrå nåzywa y niedżwiadkiem? å zaż leŃnå y dżikå bełtyå y niemotå? CzechEp 96, 25, 126, 177; CzechEpPORz *3v.

Przysłowie: Chodzi chłop hårdy by dziki woł z rogi *RejZwierc* 218v.

Zwroty: »w łowy na dziki zwierz jechać« (1): Nie vmié lyn ízláchecki ná kón wśiéść: y w łowy Ná dżiki źwierz z ófczepam iáchác niegotowy *KochPieś* 2.

»zwierz(a) dziki(ego) krocić, uskromić« (1 : 1): Skory drogich źwierząt [*lud w Laponijej*] máią/ koni nie máią/ ále miáfto koni źwierz ieden dziki włowiwłzy kroczą/ iefth źwierz iáko koń podługowáty/ zową Rángifer albo Reon *BielKron* 294v; Przeto y koniá młodego náuczylz/ y źwierzá dżikiego vfkromilz *SkarKaz* 420b.

Wyrażenia: »bestyja dzika« [szyk 4 : 2] (6): *KochPs* 75; y ia iefth człowiek [...] á nie czwornoga niema beftya dżika *CzechEp* 54, 96, 126, 177; *SkarKaz* 45a.

»dziki jelen« = *Cervus elaphus* L. (Rost) (1): á ilko widzilz Polaków/ tylko widzilz íwobodnych Panow: ktorym koždy inłzy z Kśiętwa niewolnik/ závždy z hárcu ták vftępowác muśi/ iáko Lwowi vftępuią fárný/ kozy/ albo dżicy ielénie *OrzQuin* Q4v.

»na poły, w poły dziki« (2 : 1): Semiferus, Nápoły dżiki/ co yeft íwoyskiego á z dżykiego źwierzęcia národzono. *Mącz* 120d; Semiferus, Nápoły dżiki *Mącz* 381d; Semifer – Wpołi dziki. *Calep* 965a.

»dziki(e) zwi(e)rz(ę)« [szyk 32 : 8] (40): Fera. Ein wild tier Dzikye zwyerze. *Murm* 37; *Mymer*¹ 26v; *BartBydg* 57b [2 r.]; *FalZioł* IV 36b, 48a; Abowiem młody człowiek iako dzykie zwierzę Dzywno mu závždy wełbie ízalona myfl gmerze *RejJóz* Iv; Iáko dzykye zwirzétá ták pogáni mieli poznác Ewanyeliá. *LubPs* G4v, N3, X6, gg5; *RejWiz* 30; *Leop* 4.*Esdr* 5/8; *BielKron* 294v, 456; Lustrum, Iáskinia dżikich zwierząt. *Mącz* 24b, 200c, 120d [2 r.], 185a, 208c, 235c; Iż bych íe ták bárzo rozniewał ná fwiát/ iżbych gi ábo morem/ ábo głodem/ ábo mieczem/ ábo dżikiemi źwirzety wynilzczyć chciał. *RejPos* 244v, 175v, 223; *RejZwierz* [193], 214v; Kácerze iáko dżikie źwierze *WujJud* 18, 17v; *BudBib Is* 34/14; Niepodobáią íię wam gory y láfy/ dżikie⁸⁰ źwierzu pelefy y łóżyfká [*ferarum habitacula*]. *ModrzBaz* 143, 71v; Znam íię/ o Krolu Polfki/ choć tu miedzy láfy/ Z dżikim źwierzem przebywam po włzytki íwe czáfy. *KochDryas* A2; *KochProp* 16; *Calep* 413a, [619]a; Ptacy krzyczą/ źwierz dżiki z wefelem táncuie. *SapEpit* A4; Iefli dżikie źwirzétá przechowuiefz w domu/ A iefli co záiedzą/ y zálzkodzą komu/ Iuż ich wydác nie możefz: Lecż ízkodę nágradzay zwierzem nieokrotłym ludziom nie závádzay. *KlonWor* 25, 25.

Zestawienia: »gęś dzika« = *Anser segetum* Becht. (Rost) [szyk 2 : 1] (3): Dżika gęś tak dłuگو trwa iż też nos włzythek tobie aż do íamych oczu przegryza á mieniá iż do piáci íet lath żywa może być. *FalZioł* IV 18b; GĘfi íą dwoiakie, iedny dżikie/ drugie domowe *FalZioł* IV 18b, 18b.

»dziki gołąb(-ek)« – *Columba oenas* L. (Rost) [szyk 5 : 2] (7): *FalZioł* IV 21a; Columbarium, Gołąbnik. Kofz włafnie/ w ktorym íe dżikie gołębie gnieźdzą álbo lęgą. *Mącz* 60c; Palumbes, Grziwacz/ dżiki gołąb' *Mącz* [274]c, 60c, 224a; *BielKron* 448v; *Calep* 749b.

»dziki(-a) koń, kobyła, szkapa« – *Equus caballus* L. (Rost), *Equus onager* Schreb. (Rost) [szyk 6 : 1] (5 : 1 : 1): Ano rokfołzne polá/ požarem goráią. Albo íe dżikie ízkápy/ z Wilki po nich [*polach Podola*] gonią *RejZwierz* 110v; Equiferus, Dżiki koń. *Mącz* 107c; A dżiś Tatarzyn ítrzela tám dżikie Kobyły/ Gdzie pierwey mocne Zamki/ Więże/ z Miáfty były. *StryjKron* 56; *Calep* 370a; *SarnStat* 644, 672 [2 r.].

»dziki kot« = *Felis catus* L. (Rost: leśny kot); *źbik* (3): *RejWiz* 12v, 60v; Melis, animal mellis avidissimum et aluearibus infestissimum, *Zbik* álbo dżiki kot. *Mącz* 214c.

»dzika koza« = *Capella rupicapra* L. (Rost) «[szyk 11 : 3] (14): Caprea est sylvestris capra, ein wilde geis oder reech. Dzyka kozá albo fárná. Dorcas idem *Murm* 39; *BartBydg* 45; Dammula. Dzika koza. *FalZioł* I +6d, IV 9a, 9b [2 r.]; *Leop* 1.Par 12/8, *Iob* 39/1; *BibRadz Eccli* 27/20; Rupicapra, Gemzá/ dzika kozá. *Mącz* 360d, 34b, 362a; Rupicapra – Koza dzyką w gorach howana. *Calep* 933a, 160b.

»dziki kozieł(ek)« = *Capra ibex* L. (Rost) «[szyk 2 : 1] (3): Caper montanus. ein steinbock. Skálny álbo gorny dzyky kozyeł. *Murm* 39; *RejWiz* 161v; Capreolus – Koziełek dzikiy. *Calep* 160b.

»dziki osieł« = *Equus onager* Schreb. (Rost: leśny osieł) [szyk 5 : 2] (7): Los ieft zwierzę, dziki ofieł. *WróbŻołt* hh8; Kto wypuścił Oflá dzikięgo [*onagrum*] wolno/ á pętá ięgo ktho rozwiązáł? *Leop* *Iob* 39/5; Onager, Dżiki osieł. też leśny *Mącz* 263d, 183b, 330d; Lalisio – Pullus onagri, Zdrzebię osła dżikięgo. *Calep* 579a, 730a.

»dziki pies« = *Canis lupus* L. (Rost); *wilk* (1): Wilka drugdzie dzikięm pśem zową/ bowiem iemu połthawą y wyciem podobien. *FalZioł* IV 12a.

»dziki wieprz, kiernoz, świnia« = *Sus scrofa* L. (Rost) [szyk 29 : 17] (34 : 4 : 8): Aper. ein wild fchwein. Dżyky wyeporz. *Murm* 40, 161; *Mymer*¹ 26; *BartBydg* 11b, 12; Iagnię słące/ thłustoć ma podobną dzikięm Vieprzom *FalZioł* IV 2a; Wieprze dziczy barzo fą waleczni zwdafzcza czału gamratowania *FalZioł* IV 3c; *LubPs* S3v; *KrowObr* C2v, 242; *RejWiz* 4, 12, 30v, 66v; *BibRadz* 4.*Esdr* 15/30; ieden mąż rzeczony Biwoy włąpił świnię dziką *BielKron* 318v, 112, 448v; Hibris, Dżyka świnia ż dżikięgo kiernozá a z fwoyskiey świnie uchowana. *Mącz* 155d, 12a, 126c, 160a, 312d; á zwłafzczáby ktemu nalepza była [*machorzyna*] kiernozá dżikięgo *SienLek* 107v, 58v, 59, 106v, 119, 149v, 244v; *RejAp* [13]v; *RejPos* 284; *RejZwierc* 67v, 131v, 144v, 185v; *CzechRozm* 63; Ale iefli cię ráczey myfliwa myfl wiedzie Ná dzikię wieprze ięchác/ albo na niedzwiedzie *KochDryas* A3; *KochOdpr* B3v; *Oczko* 33; *CzechEp* 53; *CzechEpPORz* *3v; *KochEpit* A3; Aprinus – Dżikięmu wieprzu przináleżáci. *Calep* 79b, 79b; *SarnStat* 644.

»dziki woł« = *Bos buballus* L. (Rost); *żubr* (4): Vrus. Oder ein wild ochs aber eyn vrochs Báwoł álbo dzyky woł. *Murm* 42; *BartBydg* 173b; Urus, Dżiki woł/ leśny woł zubr włafnie. *Mącz* 508c; *RejZwierc* 218v.

Szeregi: »(tak) dżiki albo (iáko) domowy« (2): GRrzwacz [!] iefth Gołáb leśny/ ale więtfzy niżli dżiki albo Domowy. *FalZioł* IV 21b; *SienLek* 244v.

»leśny a (i) dżiki« (2): Drudzy fą leśni á dziczy gołábkowie/ á ci fą mniejfzy niżli domowi. *FalZioł* IV 21a; *CzechEp* 96.

»łaskawy i dżiki« (1): Ná koniec dnia fzołtego ftworzył z ziemie/ bełtye y nieme twarzy/ y to co fię iedno rufza ná ziemi/ y náczynił [*Pan Bóg*]/ zwierząt rozmáitých/ domowych y leśnych/ łáfkáwych y dżikich *SkarŻyw* 259.

»dżiki, (a) (srogi) okrutny« [szyk 2 : 1] (3): Bellua, Bełtia, Dżikię a okrutne fwierzę [!]. *Mącz* 24b; Ferus, Okrutny/ Srogi/ Dżiki. *Mącz* 120d; proznoby was dáley zwác ludźmi/ ktorziście fię obowiązáli požádlivosti Panow/ dżikięmu á okrutnemu żwierzowi podobnych [*qui vos pertinaciter addixissetis ferinorum dominorum cupiditati*] *ModrzBaz* 143v.

»dżiki, rochmanny« [szyk 1 : 1] (2): [*muzyka*] nie telko fercá ludzkie miękczy/ ále j żwierzęta dżikię/ czyni rochmánne *GórnDworz* H2v, D2.

»(ani) (na poły) dziki, (ani, i) swojski« [szyk 4 : 1] (5): *Mącz* 120d, 224a; Gąlká/ błáznuy ty przedsię: imię twé nie zginie/ Poki dżika/ y fwoyfka gęś ná świećie łynie. *KochFr* 131; Domo – Skrocąm, zdzikiegocznie [!] fwoiskim, vskramian [!], obiezdżam. *Calep* 339b; możelz y z dżikich [kaczek] vczyńić fwoyfkie *GostGosp* 112.

W przen (14) : Iełcze niefkacz dzyky Kozle [= czarcie] *RejKup* aa5; PRzylączmy k łobie w iedność/ Litwę dżikie Prufy. *BielSat* L4v.

Wyrażenie: »zwierz(ę) dziki(e)« [szyk 4 : 3] (7): A złomiwłfy frogą głowę mocarzow onych dałeś ie poźrzec zwierzętom dżikiem *RejPs* 109, 120v; A ták częłto ią [winnicę] da wypalác á poźyrác źwirzętom dżikim/ to ielt/ pogánom okrutnym *RejPos* 60v, 59v, 61; *RejZwierc* 188v; A ogrodzi y okopa tę winnicę fwoię wedle obietnic fwych ták mocnym murem/ iż żadny dżiki źwierz áni żadny nieprzyaciel o nią fie nigdy nie będzie śmiał pokuśić *WujJud* 19.

Zestawienie: »wieprz dziki« [szyk 4 : 1] (5): Oto ią wzburzył wieprz okrutny dżiki z laffa *WróbŻółt* 79/14; Oto Wieprz dżiki pułtołzy winnicę twoię [*Panie*] y pożera ią frogie á leśne zwierzę. *KrowObr* 80, 147; ábyś tym ochotniey kopał á robił w tey winnicy Bożey/ áby oni wieprzewie dzicy/ ktorych y w domowych oborach fnađz dofyć mamy/ [...] wđzy mogli być iákokolwiek pohámowani. *RejZwierc* 119v, 130v.

Przen: *Zachowujący się jak dzikie, nieoswojone zwierzę, właściwy dzikiemu zwierzęciu* (4) : Ią wierzę/ że [szczęście] ielt dżikié/ bo fye ludzi chroni/ Y nieścignióné wiátry fwymi fkrzydły goni. *ZawJeft* 28.

Wyrażenia: »dzika okrutność« (1): Wzywamy PANA, ten w frogim vporze Gładzi/ vcíłza igraiące morze/ Dżiką okrutność y niefkromne duchy: Ocean głuchy. *KlonFlis* B3v.

»dzikie przyrodzenie« (1): [*Sokrates i Stylpon*] wielką pilnością/ a potężnym w vcźciwych fprawách wśiłowánim y ftátecznością/ ono fwoie dżikie przyrodzenie [*feram naturam suam*] okročili *ModrzBaz* 9.

»dziki umysł« (1): iákie záiątrzenie ielt w thych ludziach/ iáki iad/ iáka byftróć/ iáko dżiki á nieokrocony vmył *SarnUzn* H6.

Szereg: »dziki a nieokrocony« (1): *SarnUzn* H6 cf »dziki umysł«.

a. *Pochodzący z dzikiego zwierzęcia, cechujący dzikie zwierzę* (3) : Weźmi fádłá zdebiowégo/ albo iáscowégo/ kiernożiógo/ á lepźé dżikiego *SienLek* 128.

Zwrot: »pozostać dzikich obyczajów« = *dać się obłaskawić* (1): Pulli deponunt ingenia Sylvestria, Zrzebiętá/ zrzebce pozostáją dżikich obyczáyów/ to yeft przełtáją płochości. *Mącz* 310c.

Szereg: »dziki, srogí, a na poły szalony« (1): iż [źwirzę] będye pokorne/łágodne/ á gdy fie wzrufzy a záпали tedy ielt dżikie/ frogie/ a nápoły fزالone. *RejZwierc* 75.

b. *Nie uprawiany, rosnący w polu lub lesie (o roślinach)* (8) :

Wyrażenie: »dziki chrost« (1): [*Syn*] Lowi źwierz rozmáity pilno w dżikiem chroście [*Venatu invigilant pueri, sylvasque fatigant*] *ModrzBaz* 110.

Zestawienia: »łuk dziki« = *Allium ampeloprasum* L. v. *Porrum* L. (*Rost*) (1): Bulbine, Herba, Plinius, Luk leśny/ álbo dżiki/ Luk ziele yeft. *Mącz* 27d.

»dzika macica« = *Vitis vinifera* ssp *silvestris* Gmelin. (*Rost*) (1): Labrusca. wilde rehen. Dżika mácyca. *Mymer*¹ 20v.

»dzika oliwa« = *Olea europaea* L. (Rost) (1): Oleaster. wilder olbaum. Dżika oliwa. *Mymer*¹ 20v.

»dzika róża« – *Rosa canina* L. (Rost: polna róża) (1): Paliurus herba spinosa et aspera, Polna albo dżika róża. *Mącz* [273]c.

»dzikie wino« = *Vitis vinifera* ssp *silvestris* Gmelin. (Rost) (2): Labrusca, genus vitis agrestis quae erratica dicitur, quod in terrae marginibus et sepibus nascatur, Płonne albo dżikie wino. *Mącz* 181a, 260c.

»dzika wyka« = *Vicia cracca* L. et sp. aff. (Rost: polna wyka); *Vicia angustifolia* L. var. *segetalis* Thuitt. (1): Orobanthe nomen herbae, Nieyákíe ziele roftące miedzi grochem/ wyką y ynlzemi yárzinámi y zádufza ye/ niektorzi máyą zá dżiką wykę. *Mącz* 270b.

Szeregi: »leśny albo dziki« (1): *Mącz* 27d cf »łuk dziki«.

»polny albo dziki« (1): *Mącz* [273]c cf »dzika róża«.

»płonny albo dziki« (2): *Oenanthe*, *Labruscae* florens una dicta quasi ὀίνου ἄνθος vini flos, Płonne albo dżikie wino. *Mącz* 260c, 181a.

c. *Nieuprawny, pustynny, bezludny, zarośnięty, trudny do przebycia (o ziemi); ferus Cn (10)* : Powiadał S. Anzelmus: gdy iácháli przez iedną bárzo dżiką pułzczą: ífz by mu był Lánfránkus w niey zoftác kazał *SkarŻyw* 332.

Zestawienie n-loc: »Dzikie Pola, Pole« = *stepy nad Morzem Czarnym* [szyk 6 : 3] (7 : 2): *RejZwierz* 78 v; *Tátárowie Prekopcy y Krymfcy wten čás wżyfłki polá dżikie zá Kijowe[m] fzeroko leżące/ y Podole wżyfłko Litewłkim ziemiam przyległe trzymáli StryjKron* 416, 56, 280, 416, 617; *Oczko* [42]; *Bywał w bitwách pod Gdańłkiem/ w Mołkwi/ na Podolu/ Tátárom go odbito było w dżikim polu. WyprPl* B4; *PowodPr* 36.

d. *Niedostępny, nieprzebyty (o wodach)* (3) : *Aż tám gdzie Oceanus dżikiemi wodámi Z zachodnemi nas Láchow dżieli narodámi. KlonŻal* A3v; *Y o rzekáchci dam rozłádek zdrowy/ Gdzie która wpáda/ gdzie którą wfię dżika/ Wiłlá połyka. KlonFlis* F3v, D.

e. *Stojący na niskim stopniu kultury, niecywilizowany, barbarzyński, prostacki (o ludziach); devia et silvestris gens Mącz* (40) : *Napierwey fie rodzaj Cygáńłki v nas y w Niemcech vkazał/ lud proznuiący/ chytry/ táiemny/ plugáwy/ dżiki czarny BielKron* 261 v; *Arábowie miełzkáią/ żadnego nád łobą páná nie máiąć/ miełzkáią na mieyłcách nieplódných/ thylko Wielbłády chowáią/ lud dżiki miełzka w namiećiech przez domow. BielKron* 263v, 293v, 295, 430v, 449 (9); *Ná głowę porażeni Tátárowie dżicy. KochEpit* A3v; *KlonŻal* B3; *SkarKaz* 382a; *Tudzież miełzkáią dżicy Nieznáchowie Ná łwym Ołtrowie. KlonFlis* F4v.

W charakterystycznych połączeniach: *dziki(-cy) człowiek, lud* (4), *ludzie* (7).

»dziki satyr« (1): *Wołáią odmieńcowie/ dżicy Sátyrowie BielRozm* 2.

Zestawienie: »dziki mąż« = *satyr; miro Mymer*¹, *BartBydg; mirator BartBydg; satyrus, semifer, semihomo Cn* [szyk 12 : 4] (16): *Dżiki mąż fie temu dżiwł/ Táko ku człóweku mowł. BierEz* S3, S3; *Miro. wyldman. Dżiky mąż. Mymer*¹ 28; *BartBydg* 91; *HistAl* K6v; *Y zbiegną fie tám źli duchowie/ puł człóweká puł ofłá/ y dżiki mąż [pilosus] będzie wołáł ieden ná drugiego Leop Isai* 34/14; *RejFig* A4v [2 r.]; *BielKron* 318, 444; *KochSat kt*, A2; *Zdánie łwoie powiedźieć wolno tu káždemu/ Iáko fie*

przed tym zefzło mężowi dziękiemu. *Prot* B3; *Górndworz* 116; *BudBib Is* 34/14; W lefiech látá fwe trawiem z Fauny rogátemi/ Co wy podobno mężmi zowiecie dzikiemi. *KochDryas* [A3].

Szeregi: »dziki a (i) głupi« = *semiagrestis ac barbarus Mącz* (2); *Mącz* 23b; A one dzicy y głupi ludzie/ widząc ifz rozumu niema/ dáli mu pokoy. *SkarŻyw* 572.

»gruby i dziki« (1): Bo kápłani Boży y bifikupi/ krolom z pogánftwá grubym y dzikim/ práwo Boże przekládáli *SkarKazSej* 692a.

»dziki a kosmaty« (1): przyzedł k nim człowiek niektory bárzo wielki dziki á kołmáty iáko wieprz *HistAl* K6v.

»dziki a leśny« (1): [*Luzytani*] widząc wielkość ludzi tráfnego vrodzenia/ kthorych żadną miárą nie mogli vkroćić [...] porozumieli po nich iż fą dzicy á leśni mężowie/ domow żadnych nie máiąc/ iáko źwierzętá miefzkáiąc *BielKron* 444.

»dziki i nieobjeżdżony« (1): Lecz młody zrzebiec/ ná ktorym napirwey Chrifus siedział/ znaczy pogány iefzcze dzikie y nieobiezdżone *WujNT* 88.

»satyr albo dziki mąż« (2): SATYR Albo Dziki Mąż. Jana Kochanowskiego. *KochSat kt [idem]* A2.

»zdrożny a dziki« (1): *Devia et sylvestris gens*, Zdrożny á dziki lud/ to yeft dáleko od ludzi odemkniony. *Mącz* 492d.

Przen: *Właściwy człowiekowi nieokrzesanemu* (2) :

Wyrażenia: »obyczaje dzikie« (1): [*dla niestatecznej rozmowy białogłowa nie ma się wnet porwać*] ábowiem mógl by łobie drugi pomyflić/ iż tho dla tego czyni/ áby pokryłá co tákowego/ czo fnadź mnima/ iż ná nię ludzie czuią: ktemu tákowe obyczáie dzikie/ niemogą fie nikomu podobác. *Górndworz* V8v.

»dzikie serce« (1): Pan Bog wybawiał y fzcześcił mężną pracą iego [*biskupa Medarda*]/ y wierne o dułzách ich [*Flandrów*] ftárání: bo w krotkim czáście/ wielki ich poczet do chrztu S. przywiodł/ á ony twarde á nie użyte y dzikie fercá/ ták vfkromił *SkarŻyw* 528.

α. *W funkcji rzeczownika; agrestis BartBydg* (2) : *Agrestis*, dzyky, rurak *BartBydg* 6b; Ni o to ni o owo [*ludzie*] práwie nie niedbáią/ Włafnie ták bez rozumu iák dzicy buiáią. *RejWiz* 175v.

2. *Niewłaściwy, nie uprawniony, dziwaczny, obcy* (3) :

Wyrażenia: »dzikie bostwo« (1): [*lud*] Przychodzi częfto do vboftwá/ Kiedy fzuca dzikiego po pułtyni Boftwá. *KlonWor* 48.

»dzika nauka« (1): *Zydowie* [...]. Opułciwfzy iego [*Mojżesza*] piłmo fwięte/ ktore im po tobie zoftawił/ rzucili fie do iney dzikiey nauki niezbożney *BielKron* 46.

»dzika wiara« (1): [*Arianie*] nie będąc podobno trudni y do tego/ nie miefzkác známi/ [...] ále fie przenieść do tego cechu ktory tobie vpodobáli/ y Kryftiánftwu fwemu/ to ieft do pogánow y Sárácenow. [...] fą poblížey dzikie polá/ ták dzikiey wiáry godne *PowodPr* 36.

3. *Ciemnoczerwony, ciemnobrunatny; iecorinus Mymer¹; fuscus FalZioł; ferreus, ferrugineus Cn* (28) : *Iecorinus*. Leberfarb. [*barwa*] *Dzika*. *Mymer¹* 19; yakom ya nyewzial sesczi kop groschi svpkj sukna krolykowej sukna sthucznego dzykiego krolykamy pothbythey *ZapWar* 1536 nr 2488; Jurek skrakowa czo wdziky fukny a wmodrey zupiczi [...] chadza, ma thefz fchram na prawey stronye liczna *LibMal* 1547/128, 1543/75v, 1544/79, 91, 1545/98v, 1546/117 (17); Szata Opadla, Atłáfowa dzika.

WyprKr 70v, 70, 80v, 81v, 101; iáko z czarney y bialey fárby bywa szára/ á z czarney á czerwoney dzika CzechRozm 23; ReszList 159.

W charakterystycznych połączeniach: dzika krawatka (2), suknia (7), szata (2), żupica (3).

Zestawienia: »maść dzika« (1): Maść dzika, fuscum. Maść zielona, viride. FalZioł V 100.

»dziki świrb« = *kila* (1): Bowiem te obiedwie potrawie [mleko i ryby] [...] ípołem złączone wielką flegmę mnożą która człowieká íprawuie ku trędowi albo ku dzikiemu świrbu to ieft, franci. GlabGad H5v.

Synonimy: 1. a. bydlęcy, niehamowny, nieokrotły, nieouzdany, nieposłuszny, nieugłaskany, nieuskromiony, nieuśmierzony, okrutny, płochy, srogi, straszliwy, szalony, zest. »dziki pies«: wilk, wszeteczny, zwierzęcy, zest. »dziki kot«: żbik, »dziki woł«: żubr; b. leśny, płony, polny; e. gruby, kosmaty, leśny, nieobjeżdżony; plugawy; a. rurak.

Cf CIEMNODZIKI, DZICZEK, DZIKOWIEPRZOWY, [DZIWOKI], DZIWIY

KN, WK